

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

129:3. 2009

Perversa direktörer och incestuösa pastorer

Skapandet av klass och sexuell normalitet i *Populär tidskrift för sexuell upplysning och Stormklockan*

Av Andrés Brink Pinto

Vetenskapliga skildringar av den sexualupplysning som bedrevs under mellankrigstiden och framåt tar ofta avstamp i antingen en organisationshistorisk ansats eller en foucaultianskt färgad analys av hur sexualupplysningen etablerade sanningar kring sexualitet.¹ Gemensamt för dessa två typer av skildringar är det allvarsamma ljus som sexualupplysningen hamnar i. Beskrivs sexualupplysningen som politisk är det en strävsam reformrörelse, tätt sammanväxt med den svenska välfärdsstaten. Men det går att se andra aspekter av mellankrigstidens sexualupplysning. En sådan aspekt är hur den, för den svenska rörelsen för sexualupplysning viktiga, socialistiskt färgade tidskriften *Populär tidskrift för sexuell upplysning* beskrev klassnormer i artiklar som behandlade sexuella avvikelser. *Populär tidskrift* gavs ut 1932–1936 av en grupp unga läkare och läkarstuderande som var medlemmar i den socialistiska studentorganisationen Clarté. Tidskriften var formellt sett fristående från Clarté, men den stod nära både Clarté och det 1934 bildade RFSU.² Psykoanalysen, som varit känd – om än knappast omhulad – i svenska läkarkretsar sedan åren efter sekelskiftet, var en central tolkningsram i *Populär tidskrift* och det går att se tidskriften som ett sätt att sprida psykoanalysen till en bredare kulturell och politisk offentlighet.³ Redaktionen för *Populär tidskrift*

1. Se exempelvis Lena Lennerhed som kan sägas ha verkat inom båda strömningarna, *Sex i folkhemmet: RFSU:s tidiga historia* (Hedemora 2002); Lena Lennerhed, *Frihet att njuta* (Stockholm 1994).

2. Lennerhed (2002) s. 58–59, 74.

3. Lennerhed (1994) s. 32; Leif Longum, "Psykoanalysen og kulturkampen" i Bertil Nolin (red.), *Kulturradikalismen* (Stockholm 1993) s. 26–31; Franz Luttenberger, *Freud i Sverige* (Stockholm 1989) s. 216–226, 250–251, 343–351. Läsnig av Freud spelade också en viktig roll för vissa arbetarförfattare under 1920- och 1930-talen, se t. ex. Ebba Witt-Brattström, *Moa Martinsson – Skrift och drift i trettioalet* (Stockholm 2004) s. 75–80.

Fil. dr Andrés Brink Pinto, f. 1978, disputerade 2009 med avhandlingen *Med Lenin på byrån: normer kring klass, genus och sexualitet i den svenska kommunistiska rörelsen 1921–1939* vid Samtidshistoriska institutet, Södertörns högskola inom ramen för den nationella forskarskolan i historia. Brink Pinto är verksam vid Centrum för arbetarhistoria, Lunds universitet.

Adress: Centrum för arbetarhistoria, 261 22 Landskrona

E-post: andres.brink@hist.lu.se

såg också tidskriften som en central del i ett projekt för sexuell upplysning som främst vände sig till arbetarrörelsen i bred bemärkelse.⁴ Närheten till den radikala arbetarrörelsen syns både i det positiva mottagandet som tidskriften fick i det kommunistiska ungdomsförbundets tidning *Stormklockan* samt av den breda uppslutning *Populär tidskrift* åtnjöt när den åtalades för tryckfrihetsbrott.⁵ Det är alltså rimligt att anta att *Populär tidskrift* lästes med uppskattning av delar av den organiserade svenska arbetarklassen under mellankrigstiden. Det är därför intressant att studera hur tidskriftens avgränsningar kring sexualitet, den goda sexualitetens motsatser, byggdes upp i samklang med klassnormer samt hur dessa byggde på och fördes vidare i andra typer av källmaterial.

I inledningen till *Bodies That Matter* definierar filosofen Judith Butler kön som ett reglerande ideal vars materialisation sker (eller uteblir) genom vissa reglerande praktiker. Praktiker som innebär ett kraftfullt/tvingande återuppreparande⁶ av normer.⁷

Enligt Butler sker det tvingande återuppreparandet, citeringen av en norm, alltid inom en sexualitetsregim – i detta fall den heterosexuella matrisen – och kan inte skiljas från genusperformativitet. Snarare är det så att genusperformativitet är en reglerande praktik som genom återuppreparandet av normer materialiserar kön. Genus är enligt detta sätt att se det något som händer genom ett förkroppsligande av normer. Förkroppsligandet av normer är alltså en tvingande praktik – en kraftfull återupprepning – som sker inom en maktordning, men just därför är den inte determinerande.⁸ För att citera Butler: "genus är snarare en bräcklig identitet som med tiden har upprättats i ett yttre rum genom en stiliserad upprepning av handlingar".⁹ Här skiljer sig Butler från en gängse svensk genusvetenskaplig förståelse av genus som socialt kön. Enligt henne bör vi snarare förstå genus som en reglerande praktik som

4. "Pressen och den sexuella upplysningen", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1933:1, s. 7–8. Inledningsvis såg sig även RFSU som en del av en större socialistisk rörelse, se Lennerhed (2002) s. 124; Pia Lundahl, *Intimitetens villkor – kön, sexualitet och berättelser om jaget* (Lund 2001) s. 96–97.

5. "Sexuell upplysning", *Stormklockan* 1932:41, s. 3. För liknande anmälan med uppmaning till köp, se "Borgerlig sedlighetsnit", *Stormklockan* 1934:7, s. 5 och "Populär Tidskrift för sexuell upplysning", *Stormklockan* 1936:1, s. 12. För *Stormklockans* syn på tryckfrihetsåtalet, se "Kulturreaktionen marscherar", *Stormklockan* 1933:51, s. 1; "Borgerlig sedlighetsnit", *Stormklockan* 1934:7, s. 5. För en översikt av själva åtalet, se Lennerhed (2002) s. 59–62; Nils Kristenson, *Rädda familjen – kristen opinionsbildning i befolkningspolitiska och sexualitetiska frågor under 1930-talet* (Uppsala 1997) s. 77–83.

6. Originalet är "Forcible reiteration".

7. Judith Butler, *Bodies that matter: on the discursive limits of "sex"* (New York 1993) s. 1–2.

8. Butler (1993) s. 12, 15.

9. Judith Butler, *Genustrubbel* (Göteborg 2007) s. 219.

är en av könets själva förutsättningar och därigenom inte kan skiljas från kön eller kropp.

Eftersom genusperformativitet förstås inom en heterosexuell matris kan den performativa handlingen eller talakten inte frambringa vilka subjekt som helst. För att kunna fungera som performativ måste det yttrade vara begripligt inom ramen för den heterosexuella matrisen. Å andra sidan är det performativa inte heller ett rakt upprepande av en norm. I det återupprepande ligger en förståelse för att det är en upprepning som upprepas, att det är ett citat som citeras. Därmed konstituerar och strukturerar det performativa ständigt nya sammanhang där potentiellt nya subjektspositioner kan uppstå samtidigt som det performativa är begränsat genom sin karaktär av återupprepning av normer. I det återupprepande ligger också en ständig källa till instabilitet eftersom det perfekta citatet är en omöjlighet när performativiteten sker i olika kontexter, låt vara att skillnaden stundtals kan tyckas liten och hela tiden till sin natur är återupprepande och inte återgivande. Detta öppnar för en syn på subjektskap där handlandet är en återupprepande och omformulerande praktik som sker inom en heterosexuell matris och som möjliggör det subjekt som handlar genom en återupprepning av normer.¹⁰

Här är mitt syfte att visa hur synen på subjektskapets möjligheter kan omsättas i en konkret analys av hur en sexualitetsnorm kan förändras genom att återupprepas i ett sammanhang där den vävs samman med normer kring klass. Detta tema utforskas i betydligt större detalj i min avhandling.¹¹ I denna artikel intresserar jag mig i första hand för hur sexualitets- och klassnormer etableras genom framställningar i *Populär tidskrift för sexuell upplysning* av det motbjudande, det oaptitliga och det förkastliga.

Studien hämtar inspiration från filosofen Michel Foucault som i *Diskursens ordning* menar att historikern bör undersöka förbud, inte för att fördöma förbuden utan för att se vad som förbjuds och hur det förbjudna ständigt gör sig påmint i förbuden. Som ett sätt att nå det utestängande kan historikern studera mekanismer för hur gränser dras, för hur dikotomier sätts upp och för hur förkastanden sker. Genom att söka efter dessa förbud, dessa avgränsningar, nås också det normala, det allmängiltiga och det eftersträvansvärda.¹²

10. Butler (1993) s. 15, 45, 124, 187, 210, 220.

11. Andrés Brink Pinto, *Med Lenin på byrån. Normer kring klass, genus och sexualitet i den svenska kommunistiska rörelsen 1921–1939* (Lund 2008).

12. Michel Foucault, *Diskursens ordning* (Stockholm 1993) s. 7–10, 42–46.

Klasskodade perversioner

I *Populär tidskrifts* stora temaartikel om avvikande begär, "De perversa sexualyttringarna", publicerad 1936, menade författaren doktor Gunnar Inghe att perversioner i själva verket var "driftstörningar". Den gamla beteckningen ansågs föra med sig ett moraliskt fördömande som artikeln tog avstånd från. I stället presenterades perversionerna som ett slags koncentrat av "smusslet, hemlighetsmakeriet, hyckleriet" som kännetecknade borgerlig sexualmoral.¹³ Perversionernas uppkomst förklarades i en freudianskt influerad beskrivning av sexuell utveckling. I skildringen framträdde heterosexuellt begär som utvecklingens mål men också som något i grunden hotat. Avvikelser från heterosexualiteten framställdes inte som något radikalt annorlunda utan som en förvrängning av det heterosexuella begäret till följd av en förtryckande sexualitetsregim. En exakt punkt när sex blev skadligt eller perverst var enligt *Populär tidskrift* svår att fastslå, det räckte med en "gradvis förstärkning av vissa i sig själva helt naturliga och banala drag i kärlekslivet".¹⁴ Driftstörningarna förklarades i stor utsträckning av en osund och oförnuftig fostran på det sexuella området. Genom tystnader och hemligheter kunde barnsliga drag i sexuallivet fixeras in i vuxen ålder. Ju starkare skillnaden mellan den unga människans naturliga drifter och den förhärskande samhällsmoralen var, desto starkare ansågs också rubbningen kunna bli.¹⁵ Ytterst hölls alltså det omgivande, borgerliga, samhället ansvarigt för "perversionernas" uppkomst.¹⁶ Inghe gick så långt som att hävda att "smusslet, hemlighetsmakeriet, hyckleriet, som så präglar den borgerliga synen på sexuallivet är i särskild hög grad koncentrerad kring detta begrepp – det 'perversa'."¹⁷ Samtidigt som det perversa i dessa skildringar gavs en fast form och därmed kunde stötas bort

13. Gunnar Inghe, "De perversa sexualyttringarna", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1936:1, s. 32–33; Se även Alfhild Tamm, "Onaniproblemet", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1933:1, s. 16–17.

14. Inghe (1936) s. 34.

15. Inghe (1936) s. 34; Se även "Könsdriftens inordnande i samhället", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1934:2, s. 93; Karl Evang, "Vad är 'sädesförlust', och vad har den för betydelse?", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1934:3, s. 122–123; Karl Evang, "Ungdomsärens onani", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1935:4, s. 175. Återupprepningar av vikten att tala öppet om onani och de faror en påtvingad tystnad förde med sig förekom också i den kommunistiska pressen, se t. ex "Pojken och flickan", *Stormklockan* 1930:27, s. 6–7; "Inga halvmesyryer i sexualundervisningen", *Arbetarkvinnornas tidning* 1937:11, s. 4.

16. Gunnar Inghe "Den sexuella avhållsamheten", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1936:2, s. 75. Se även Wilhelm Reich, "Sexualnöd och borgerlig sexualmoral", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1933:5, s. 26–27; "Könsdriftens inordnande i samhället", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1934:2, s. 96–97.

17. Inghe (1936) s. 33.

blev det också potentiellt ständigt närvarande i det att perversionen inte gick att helt avskilja från en önskvärd utveckling av sexualiteten.

Egentligen står dessa två förklaringsmodeller mot varandra, att förklara perversioner som störningar i den psykiska utvecklingen är inte samma sak som att förklara dem med samhällliga förhållanden. I *Populär tidskrift* blev de två modellerna dock sammanjämkade till en, något som pekar på viljan att förena psykoanalys och socialism. Här förklarades dock de individuella störningarna som konsekvenser av ett samhällsskick. En konsekvens av detta var en klasskodning av beskrivna avvikande begär. Dessutom krävde denna syn på perversioner en ständig vaksamhet från läsarens sida, vilket beteende som helst kunde ju vara perverst och därmed krävdes en ständigt återupprepad god och klasskodad sexualitet.

Innan analysen av hur "perversa" begär stöttes ut från en (arbetar)klassnorm inleds bör det dock understrykas att även om dessa exempel är både viktiga och centrala i etablerandet av en positivt kodad sexualitet gick den dominerande skildringen av avvikande begär i *Populär tidskrift* snarare i det kallt medicinskt kartläggandets tecken i kombination med pläderingar för liberal tolerans.¹⁸ I synnerhet homosexualitet skildrades på ett förment neutralt sätt med tydlig tendens för avkriminalisering av homosexuella handlingar. Här behandlas dock avvikelser som uppenbarligen inte kunde tolereras på samma sätt som homosexualitet.

De artiklar som analyseras saknar därför det försonande tonfall som präglar skildringarna av homosexualitet. Översikten "Om sexualförbrytare" förklarar visserligen förekomsten av incestbrott med delvis sociala faktorer på ett sätt som kan tänkas ha fråntagit den individuella brottslingen ansvaret, men det råder inget tvivel om att författaren menar att praktiken är motbjudande. Författaren, professor Olof Kinberg, konstaterar att "[v]ad som mest frapperar i fråga om dessa individer är deras ofantliga belastning. Det visar sig nämligen att i deras släkt förekommer rikligt med sinnessjukdom, sinnesslöhet, karaktärsanomalier, nervsjukdomar, rubbningar i sexuallivet, kriminalitet, självmord och alkoholism".¹⁹ Denna veritabla provkarta på dåliga egenskaper förklaras med incestbrottslingarnas sociala situation då det, enligt Kinberg, "visar sig att så gott som samtliga incestbrottslingar av denna typ befinna sig

18. Torgeir Kasa & Gunnar Inge, "Homosexualiteten", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1933:4, s. 3–13, 20–27; "Lagstiftningen om de homosexuella i stöpsleven", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1936:3, s. 133.

19. Olof Kinberg, "Om sexualförbrytare", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1936:5, s. 197.

på en låg kulturnivå och att man här har att göra med en sida av 'statareeländet'. Den kända biologiskt låga nivån hos kreatursskötarna belyses också här genom den stora frekvensen av imbecilla och på andra sätt undermåliga bland incestförbrytarna".²⁰ Även om de här anförda citaten skvallrar om en delvis rashygienistisk förståelse av perversionerna menar jag att det program som fördes fram i tidskriften, i denna såväl som i andra artiklar, präglades av en vilja att genom social ingenjörskonst utplåna vad man såg som grogrunden till all form av önskad sexuell praktik.²¹ Artikelns täta sammankoppling mellan sinnessjukdom, socialt utsatt situation och incestbrott innebar i stället en tydlig klasskodning av det avvikande och kanske motbjudande begäret. Det är tydligt att de skikt av arbetarklassen som utgjorde arbetarrörelsens kärntrupper, de må ha kommit i form av en socialdemokratisk skötsam arbetare eller en kommunistisk kampberedd, därigenom skrevs bort från det perversa. Detta syns även i artikelns behandling av sexuella övergrepp riktade mot barn genom ett påtalande av den stora överrepresentationen av aktivt kristna bland dessa förbrytare. Kinberg berättar om en

[...] metodistpastor [som] hade förfört flera flickor, tillhörande en under metodistkyrkan lydande ungdomsförening, däribland en flicka under 15 år. Under mötena omfamnade och kysste han flickorna helt öppet. [...] Ofta hade han coitus med dem i kyrksalen, på golvet. Ibland försiggick könsumgänget i ett inre rum i kyrkan, medan de andra lågo på knä kring altarringen, försänkta i bön.²²

Artikeln återger pastorns förehavande i största detalj men tar även upp andra exempel på hur kristna, företrädesvis hemmahörande i den frikyrkliga traditionen, förgräpat sig på unga kvinnor och flickor.²³ I kopplingen mellan avvikande sexualitet och kristendom ligger inte enbart ett misstänkliggörande av religion, utan kristen sexualmoral kopplades även i andra artiklar samman med borgerligheten som klass.²⁴ Exempelvis menade Gunnar Inghe i artikeln "Den sexuella avhållsamheten" att det var nödvändigt att kritiskt granska

20. Kinberg (1936) s. 200.

21. Se exempelvis Kinberg (1936) s. 201; "Könsdriftens inordnande i samhället", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1934:2, s. 92; Max Hodann, "Kampen om sexualmoralen", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1935:3, s. 134–136.

22. Kinberg (1936) s. 206–207.

23. Kinberg (1936) s. 206–207.

24. Se exempelvis "Anmälan", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1932:1, s. 5; Reich (1933) s. 27–28.

”många av de borgerliga och kristliga älsklingsföreställningarna på sexualmoralens område”.²⁵ I synnerhet den påbudna sexuella avhållsamheten före äktenskapet kritiserades då den sades ge upphov till svåra störningar av sexualiteten. Inghe beskriver bland annat hur en präst, vars hustru på grund av sin kristna övertygelse vägrade honom sexuellt umgänge, drivits till ”en föga tillfredställande onani, som slutligen tar sig groteska former – han försöker onanera med en slang”.²⁶ Därmed går det att läsa Kinbergs artikel som del i en diskursiv bortstötning av pervers sexualitet där både samhällets botten skikt och borgerligheten klassades som sexuellt avvikande. Kvar står proletarietet som bärare av en naturlig och god sexualitet.

Kopplingen mellan borgerlighet, kristendom och avvikande sexualitet gjordes än tydligare i artikeln ”Religionen och sexualiteten”. I den långa genomgången av hur kristen sexualmoral ledde till en förvriden sexualitetssyn smögs en passus in om hur den kristna anti-sexualismen fick en ”speciell färg [...] i vissa militärstater” där ett undertryckande av (hetero)sexuella drifter gav upphov till män som älskade andra män och gemensamma umbäranden på slagfält och exercisgårdar.²⁷ Endast homosexualitet i kombination med sadism och masochism kunde få någon att trivas i kasernlivet enligt denna framställning. Beskrivningarna av sadism visar också hur normer kring sexualitet omsattes i konkreta politiska texter. Inom den kommunistiskt producerade anti-fascistiska propagandan förekom rikligt med skildringar av hur tyska nazister njöt av att tillfoga sina politiska motståndare fysisk skada.²⁸ Enligt *Stormklockan* var det inte heller någon ”tillfällighet, att nazistpartierna här hemma och i utlandet till inte ringa del rekryteras av människor, som fått sitt könsliv snedvridet”.²⁹ Detta fick till effekt att nazisterna patologiserades samt att nazisternas våldsanvändning skiljdes från den kampbaserade arbetar-maskulinitet som förespråkades av den kommunistiska rörelsen.

Hur normer kring sexualitet kan fungera som ett sätt att etablera skarpa normer kring klass syns också tydligt i hur perversitet används som klassmärk i noveller med romantiskt tema i den kommunistiska ungdomstidningen *Stormklockan*. En typ av berättelse som återkommer är hur en ung kvinna

25. Inghe (1936) s. 52.

26. Inghe (1936) s. 67.

27. Ebbe Linde, ”Religionen och sexualiteten”, *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1934:5, s. 246–247.

28. Se exempelvis ”Inga överdrifter möjliga om tyskt fängelseliv”, *Stormklockan* 1937:5, s. 2; *Bruna Boken om riksdagsbrand och Hitlerterror* (Stockholm 1933) s. 95, 100–101; *Görings bödlar i arbete* (Stockholm 1933).

29. ”Ungdomens sexualmoral”, *Stormklockan* 1938:23–24, s. 22.

ur arbetarklassen förförs av en lustfylld man ur borgerligheten för att snart kastas bort och få sitt hjärta krossat.³⁰ Förutom att dra en skarp gräns mot relationer över klassgränserna, och dessutom ge utrymme för en räddande ung man ur arbetarklassen, innehåller denna typ av berättelser ofta ett miss-tänkliggörande av den borgerliga mannens begär. Det är något som framträder tydligt i novellen "Fattig humoresk". I berättelsen skildras hur den unga Elin gick från att vara en flicka till en ung kvinna med allt vad det innebar av kroppsliga förändringar och frambrytande begär – förändringar hennes mor oroade sig inför och begär en ung man ur borgerligheten förmådde utnyttja för att tillfredsställa sina egna. Efter att ha förfört Elin och bedyrat henne sin kärlek inledde mannen övertalningar för att förmå henne att idka samlag. Elin som var oskuld tvekade i det längsta, men då hon var övertygad om mannens ärliga kärlek gav hon med sig. Efter samlaget fann hon ingen ro, i stället låg hon och vred "sig i sin bädd och kan inte sova. Hon är inte mera ung, men livet pyr ändå litet i henne, hon kan inte sova... Elin är i solen och i blomningen." Därefter gick det som det brukade i denna typ av noveller: "Hennes älskade har redan börjat dra sig undan henne, men hon ser det icke. Han har haft henne och lekt med henne litet perverst, tja, sen är det inget vidare."³¹

Det är uppenbart att novellen återupprepar en freudianskt färgad förståelse av sexualitet som i stor utsträckning liknar den som beskrevs i *Populär tidskrift för sexuell upplysning*. Även om berättelsen självfallet inte har en lika tydligt artikulerad utvecklingslära – där det heterosexuella samlaget utgör slutpunkten på en process där begär växer sig starkare till följd av kroppsliga drifters framväxt under puberteten – går det att tolka nyckelord såsom "mognande bröst", samt förlopp som när Elin efter samlaget blivit vuxen och befinner sig i "solen och i blomningen", som signaler för att novellen bör placeras i en liknande diskurs.³² På samma sätt signalerar den perversa lek den unga mannen använt henne till inte enbart en förkastlig, och på förhand omöjlig, sexuell relation mellan de unga två. Pervers blir här också ett sätt att markera borgerlighetens moraliska degeneration – och kanske även ett sätt att visa hur en viss moral för med sig avvikande begär – såväl som ett sätt att antyda exakt vilka sexuella praktiker den unge mannen kunde tänkas vara utövare av. Pervers kunde ju betyda en lång provkarta av persioner,

30. Se exempelvis "Ensam i världen", *Stormklockan* 1921:50, s. 7; "En sannsaga från den gamla goda tiden", *Stormklockan* 1921:42, s. 7; "Ett diktaröde", *Stormklockan* 1922:8, s. 6; "Frost", *Stormklockan* 1925:7, s. 7; "Brev", *Stormklockan* 1927:16, s. 6.

31. "Fattig humoresk", *Stormklockan* 1928:49, s. 11.

32. "Fattig humoresk", *Stormklockan* 1928:49, s. 11.

likt den *Populär tidskrift* gav i sin översiktsartikel, men ordet kunde också fungera som en mer allmän markör av att den sexuella relationen var oönskad och motbjudande.

Den uppmärksamma läsaren har kanske konstaterat att den novell jag anfört som exempel härrör från 1928, medan de normer för sexualitet som formulerades i *Populär tidskrift* publicerades mellan 1932 och 1936. Frågan inställer sig då om det kanske inte är rimligare att se novellen som tidskriftens ursprung snarare än tvärtom? Och det vore det – om jag var ute för att pröva ett beroende. Men om vi i stället tänker oss både novellen och *Populär tidskrift* som del i samma process, som texter som innehåller återupprepningar av en viss sexualitetsnorm och som därmed bidrar till normens formulering och spridning såväl som till dess tillblivelse bör de två typer av utsagor snarare ställas i relation till varandra. Då blir *Populär tidskrift* viktig i relation till hur en beskrivning av sexualitet från det sena 1920-talet också formulerar en klassnorm – inte minst då tidskriften formulerade klass genom beskrivningar av avvikande sexualitet – därför att texterna genom liknande tekniker bidrog till formulering och återupprepning av samma klasskodade sexualitetsnorm. Vidare existerade den kommunistiska rörelsen inte i något svenskt vakuum, tvärtom var rörelsen under perioden en i högsta grad internationell rörelse i sådan grad att partiet i Sverige endast såg sig som en avdelning av ett världsparti. Så även om den typ av populariserad och politiserad sexualupplysning som *Populär tidskrift* stod för, med sin kombination av psykoanalys och socialism, inte blev vanlig i Sverige förrän under 1930-talet formulerades den i Tyskland redan under 1920-talet.

I Tyskland verkade den partipolitiskt obundna Riksföreningen för födselkontroll och sexuell hygien (Reichsverband für Geburtenreglerung und Sexualhygiene), vars tidskrift *Sexualhygien (Sexual-Hygiene)* antagligen var en förebild för läkarna kring *Populär tidskrift*. Historikern Atina Grossman påvisar i *Reforming Sex* det stora kommunistiska inflytandet inom föreningen såväl som inom den breda rörelsen för sexualreform.³³ Det är alltså rimligt att anta att de ledande skikten inom den svenska arbetarrörelsen, och i synnerhet inom den kommunistiska rörelsen, var väl medvetna om hur en klassad sexualnorm etablerades i den tyska kontexten. Med tanke på att det tyska partiet var modell för det svenska, så till den grad att man i princip kopierade tredje periodens politik rakt av, är det också ytterst troligt att

33. Atina Grossman, *Reforming sex* (Oxford 1995) s. 15–26, 30, 36, 108, 122–124.

man influerades av den sammansmältning av populariserad psykoanalys och marxism som skedde i en av det tyska partiets massorganisationer. Därför bör vi betrakta de två typerna av utsagor som producerade inom samma diskurs där *Populär tidskrifts* artiklar har, den för historikern tacksamma, egenskapen av att tydligt formulera de normer som endast antyds eller tas för givna i de romantiska novellerna.

Avslutande diskussion

I avståndstagandet från en borgerlig, pervers, sexualitet ligger även en uppmaning till en god, heterosexuell och proletär sexuell praktik. När den goda sexualiteten formulerades i *Populär tidskrift* fastslogs att sexualitet var en naturgiven storhet som alltid var närvarande i människors liv. Naturen satte gränser för vilka kulturella förändringar som kunde genomföras. Hölls sexualiteten tillbaka av hämningar och moral växte den sig bara starkare och tog sig andra, potentiellt perversa, uttryck. Rätt utvecklad och kontrollerad genom en sund och naturlig tillfredsställelse skulle däremot den naturliga sexualiteten ge stimulans och stärka både kropp och själ.³⁴

Tanken att sexualitet var en naturkraft var i sig inte någon nyhet. Den återfinns även i äldre medicinsk- och sexualhandboks litteratur, vilket exempelvis Karin Johannisson, Maja Larsson och Pia Laskar har visat. I denna litteratur betonades vikten av att genom kultur få kontroll över sexualiteten. En stark sexualitet förknippades med naturfolk eller förförda barn som ansågs stå på en låg kulturnivå. I stället stod den borgerliga kulturmanniskan för den högsta formen av sexualitet. Kontrollen över de egna lustarna var ett slagfält där kulturen kunde besegra naturen. "Lägre stående raser", städernas underklass, kvinnor och barn ansågs utöva en sexualitet som låg nära det djuriska. Genom kopplingen mellan natur och en tillskriven okontrollerad sexualitet biologiserades klass och därigenom legitimerades ett hårt klassamhälle.³⁵

34. Karl Evang, "Det sexuella samlivets teknik", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1933:5, s. 4, 10; "Könsdriftens inordnande i samhället", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1934:2, s. 93; Karl Evang, "Sexualundervisningen – När? Av vem? På vad sätt?", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1934:4, s. 191; Gunnar Nycander, "Sexualiteten som uppfostrings- och moralproblem", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1934:5, s. 223–233.

35. Se exempelvis Åsa Bergenheim, *Barnet, libido och samhället: om den svenska diskursen kring barns sexualitet 1930–160* (Grängesberg 1994) s. 69–70; Claes Ekenstam, *Kroppens idéhistoria: disciplinering och karaktärsdanning i Sverige 1700–1950* (Hedemora 1993) s. 232–242; Karin Johannisson, *Medicinens öga: sjukdom, medicin och samhälle – historiska erfarenheter* (Stockholm 1990) s. 126–129, 198; Karin Johannisson, *Den mörka kontinenten: kvinnan, medicinen och fin-de-siècle* (Stockholm 1995) s. 81–85; Maja Larsson, *Den moraliska kroppen: tolkningar av kön och individualitet i 1800-talets populärmedicin* (Hedemora 2002) s. 92–93, 109–121, 146; Pia Laskar, *Ett bidrag till heterosexuallitetens historia: kön, sexualitet och njutningsnormer i sexhandböcker 1800–1920* (Stockholm 2005) s. 310–312.

I *Populär tidskrift* återupprepades att arbetarklassen kännetecknades av en mer naturlig inställning till sexualitet i flera artiklar. Skillnaden gentemot den äldre litteraturen var att detta gavs en annorlunda normering. I artikeln "Könsdriftens inordnande i samhället" beskrev redaktionen det som sunt att inte vara alltför påverkad av rådande moral. Den rådande moralen utmålades som upphov till ett tillkrånglat och hämmat sexliv, som i sin tur kopplades till överklassen. Å ena sidan perversion och degeneration å den andra tillknäppt och hämmat. Båda extremer kopplades till borgerligheten, medan den sunda och naturbejakande arbetarklassen befanns i mitten. Därmed hälsade *Populär tidskrift* med glädje ett "friare, livsgladare kamratskap, som blir allt vanligare i umgänget mellan könen". I tidskriften beskrevs hur sexuell upplysning förde med sig ett mer naturligt sätt att förhålla sig till sexualitet och sexuellt umgänge. Det inskräptes att samhället inte borde omgärda naturliga yttringar med kulturella eller sociala skrankor. Ett fullgott samlag krävde samtycke men det fanns en rad kroppsliga fenomen som för sunda och normala människor endast skänkte styrka och vederkvickelse, exempelvis onani eller nattliga utlösningar. Den harmoniska och tillfredställda människan som levde ut sin sexualitet var dessutom mer social i jämförelse med den otillfredsställda och ångestjagade.³⁶

Det som särskiljer *Populär tidskrifts* och *Stormklockans* beskrivningar av sexualitet som naturligt från tidigare texter är också hur naturlighet och socialism kopplades samman. Det skedde både genom inkluderande utsagor, där Sovjetunionen fördes fram som exempel på ett för sexualiteten mer naturligt samhällsskick, och genom avgränsningar gentemot en rådande svensk ordning som inte sades vara samstämmig med naturens krav på utlevd sexualitet.³⁷ När socialism och naturlig sexualitet kopplades samman normerades också svensk arbetarklass i den kommunistiska veckopressen och i *Populär tidskrift*. Det var det kommunistiska politiska projektet som tillskrevs rätt sexualitet och därpå följde att läsaren borde sträva efter den normerade sexualiteten i nuet för att vara en god medlem av arbetarklassen.

Utifrån det material som använts här, och i min avhandling, är det svårt att med säkerhet uttala sig om hur människor levde och utövade en sexualitet – det är svårt att direkt fånga performativa handlingar och yttranden genom

36. "Könsdriftens inordnande i samhället", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1934:2, s. 101; se även Torgeir Kasa & Gunnar Inghe (1933) s. 5–6; Evang (1934) s. 120–122; Linde (1934) s. 245.

37. "Könsdriftens inordnande i samhället", *Populär tidskrift för sexuell upplysning* 1934:2, s. 92; Hodann (1935) s. 134–136.

en analys av skrivna texter såsom artiklar. Snarare menar jag att vi bör se denna typ av material som en formulering av vissa krav, och det är som krav de ingår i skapandet av den sociala verkligheten.³⁸ Så även om formulandet av krav, och etablerandet av en norm som pockar på att åtföljas, inte kan sägas vara varken en avspiegling eller en mall kan de i högsta grad etablera en eller flera möjliga subjektspositioner för levande människor att agera utefter. Därmed går det att se *Populär tidskrift* som en form av teoretisk intervention i den sociala verkligheten. Tidskriftens artiklar utgjorde en del i ett sexualupplysande projekt – uppbackat och återupprepat i bland annat den kommunistiska rörelsens propaganda – med djupa försänkningar i den svenska arbetarrörelsen. I formulandet av en position som läsaren uppmanades att inta samt av positionens förutsättning i form av ett motbudande exempel på avvikelse återupprepades och skapades en tydlig heterosexuell norm för den svenska arbetarklassen.

Med tanke på att idéerna om medfödd sexualdrift och en essentiell, kroppslig, sexuell identitet slog igenom på bred front i statliga utredningar och den allmänna opinionen under efterkrigstiden är det högst rimligt att se de analyserade artiklarna som en del av en läkarvetenskaplig diskurs kring den heterosexuella matrisen som kom att bli dominerande.³⁹ En del av de unga läkare och läkarstuderande som stod bakom *Populär tidskrift* kom också att bli experter inom välfärdsstaten, men det är en annan historia. Vid artiklarnas tillkomst kan diskursen dock inte sägas ha varit dominerande, vilket bland annat kan ses genom det tryckfrihetsåtal som restes mot tidskriften samt att *Populär tidskrift* så tydligt profilerade sig som en del av en socialistisk arbetarrörelse.⁴⁰

Etablerandet av en så tydligt sexualiserad klassposition, eller klassad heterosexualitet för den delen, förde med sig (oanade?) konsekvenser i form av att även det avvikande etablerades. I skildringarna av perverterade direktörer och incestuösa pingstväänner drogs exakta linjer upp för hur det hotande perversa, som ständigt behövde stötas bort, tog sig form. Detta ligger också helt i linje med Foucaults konstaterande att avvikelsen är nödvändig för normaliteten och att de ingående sexologiska kartläggningarna av det avvikande bidrog till att skapa det som kartlades.⁴¹ I de beskrivningar som här har analyserats återupprepades normer kring sexualitet som formade klass,

38. Jmfr. Michel Foucault, *Sexualitetens historia. Band 3 – omsorgen om sig* (Stockholm 2002) s. 78.

39. Jmfr. Edenheim (2002).

40. Brink Pinto (2008), s. 50–68.

41. Jmfr. Michel Foucault, *Sexualitetens historia. Band 1 – viljan att veta* (Stockholm 2002) s. 65.

exempelvis att överklassen var sexuellt pervers. Men återupprepningarna skedde på ett sådant sätt att de också innebar en förändring av normerna, inte minst genom att de kläddes i en psykoanalytisk teoretisk apparat. Därmed blottas det performativas instabila och tillfälliga karaktär. Eftersom en norm bara kan existera om den ständigt återupprepas är den känslig för denna typ av teoretiska interventioner. *Populär tidskrift* kan tänkas ha fungerat som en kil in i hur den svenska arbetarklassen gjorde sexualitet och hur en viss klassposition sammanföll med en viss form av (icke-pervers) heterosexualitet. I formulerandet av den tydliga subjektpositionen ligger också en tydlig uppmaning till läsaren att ta positionen och agera därefter.

Perverse managers and incestuous preachers. The creation of class and norms of sexuality in *Populär tidskrift för sexuell upplysning* and *Stormklockan*

The history of sexual reform movements is often portrayed as a slow struggle of enlightenment, entwined in the rise of the social democratic welfare state. But it is also possible to view parts of the movement as a part of a revolutionary socialist spectrum, ranging from radical psychoanalysis to communism. The journal *Populär tidskrift för sexuell upplysning* was part of such a spectrum, and the purpose of this article is to study how a sexual norm can be changed by its reiterations in texts saturated with class – as well as how class can be shaped by portrayals of a sexually deviant bourgeoisie.

The journal's articles on "perverse" or "deviant" sexualities and desires made clear that the persons having these desires were not members of the working class. The pervert belonged either to the upper class or to the Lumpenproletariat and was never a hard working proletarian. Descriptions like these are common in both the popular medical journal *Populär tidskrift* and the communist weekly *Stormklockan*. Through such reiterations of norms of class and sexuality a subject position was brought into being. Even though it is hard to view the texts as direct subjectivations it is clear that the space and boundaries created by such performative reiterations opened up one possible subjectivation of the Swedish working class where class and (non-perverse) heterosexuality came to be necessary parts of each other's existence.

Keywords: class, communism, deviant desires, sexual reform movement, subjectivation, working class history